

पत्रलेखनम्

(औपचारिकम् एवं अनौपचारिकम् पत्रम्)

इस अध्याय में...

- पत्रस्य अङ्गानि
- साधित उदाहरणम्
- चैप्टर प्रैक्टिस

पत्र लेखनं अस्माकं जीवनस्य महत्त्वपूर्णम् अङ्गम् अस्ति, यः जनान् समार्जनं योजयति। सामान्यतया पत्रस्य प्रकारद्वयं औपचारिकम् पत्रम् एवं अनौपचारिकम् पत्रम् भवति।

पत्र लेखनं हमारे जीवन का महत्त्वपूर्ण अंग है, जो लोगों को समाज से जोड़कर रखती है। पत्र के सामान्यतः दो प्रकार औपचारिक पत्र एवं अनौपचारिक पत्र होते हैं।

पत्रस्य अङ्गानि (पत्र के अंग)

यस्मिन् क्रमे पत्रं लिख्यते ते पत्रस्य अङ्गानि कथ्यन्ते। सामान्यतया: कस्यापि पत्रे निम्नलिखितानि अङ्गानि भवन्ति पत्रे को जिस क्रम में लिखा जाता है, वे पत्र के अंग कहलाते हैं। सामान्यतः किसी भी पत्र में निम्नलिखित अंग होते हैं

शीर्षकं

पत्रे सर्वप्रथम शीर्षकं रूपे यः पत्र लिखति तस्य **नाम-पता लिख्यते**। पश्चात् तिथे: (दिनाङ्कस्य) उल्लेखं क्रियते। परीक्षायां औपचारिक एवं अनौपचारिक पत्रे स्थानस्य उल्लेख स्थाने **परीक्षा भवनतः** इति लिख्यते। औपचारिक पत्रस्यान्तर्गते विषयस्य उल्लेखं सीमित शब्देषु स्पष्ट रूपे क्रियते। अनौपचारिक पत्रेषु अस्योल्लेखः न भवति।

शीर्षक

पत्र में सर्वप्रथम शीर्षक के रूप में पत्र लिखने वाले का **नाम व पता** लिखा जाता है। तत्पश्चात् पत्र लिखने की तिथि का उल्लेख किया जाता है। परीक्षा में पूछे गए औपचारिक एवं अनौपचारिक पत्र में स्थान का उल्लेख न होने पर **परीक्षा भवन** लिखा जाता है। औपचारिक पत्रों के अन्तर्गत विषय का उल्लेख सीमित शब्दों में स्पष्ट रूप से किया जाता है। अनौपचारिक पत्रों में इसका उल्लेख नहीं होता।

संबोधनस्य उल्लेखः

पत्रे संबोधनस्य महत्त्वपूर्ण स्थानं भवति। औपचारिक पत्रस्यान्तर्गते **मान्यवरः, महोदयः, महोदया, श्रीमान्** इत्यादयः संबोधन शब्दानां प्रयोगः क्रियते। अनौपचारिक पत्रस्यान्तर्गते **पूजनीयः, स्नेहमयी, प्रियः** आदि संबोधन शब्दानां प्रयोगः क्रियते।

सम्बोधन का उल्लेख

पत्र में संबोधन का महत्वपूर्ण स्थान होता है। औपचारिक पत्र के अन्तर्गत **मान्यवर**, **महोदय**, **महोदया**, **श्रीमान** आदि संबोधन शब्दों का प्रयोग किया जाता है तथा अनौपचारिक पत्र के अन्तर्गत **पूजनीय**, **स्नेहमयी**, **प्रिय** आदि संबोधन शब्दों का प्रयोग किया जाता है।

अभिवादनम् अथवा शिष्टाचारं संबंधी शब्दानां उल्लेखः

पत्रे संबोधनस्य अनुरूपेणैव अभिवादनम् अथवा शिष्टाचारं संबंधी शब्दानां प्रयोगः क्रियते। अस्य प्रयोगः अनौपचारिक पत्रेषु अग्रजानां/पूज्यजनानां कृते प्रणामं, नमस्कारं, सादर-चरण स्पर्शं तथा कनिठाभ्याम् कृते आशीर्वादं, शुभाशीषं, चिरंजीव भवतु इत्यादयः सूचक शब्दानां प्रयोगः क्रियते। औपचारिक पत्रेषु अस्य प्रयोगः न क्रियते।

अभिवादन अथवा शिष्टाचार सम्बन्धी शब्दों का उल्लेख

पत्र में संबोधन के अनुरूप ही अभिवादन या शिष्टाचार सम्बन्धी शब्दों का प्रयोग किया जाता है। इसका प्रयोग अनौपचारिक पत्रों में बड़ों के लिए प्रणाम, नमस्कार, सादर चरण-स्पर्श तथा छोटों के लिए आशीर्वाद, शुभाशीष, चिरंजीव रहो आदि शब्द-सूचक का प्रयोग किया जाता है। औपचारिक पत्रों में इसका प्रयोग नहीं किया जाता।

विषय-वस्तु

विषय-वस्तु पत्र लेखनस्य महत्वपूर्ण अङ्गम् अस्ति। अयं पत्रस्य **मुख्य भागः** अपि कथ्यते। अस्मिन् भागे स्व भावानां विचाराणां च प्रकटीकरणं क्रियते।

विषय-वस्तु

विषय-वस्तु पत्र लेखन का महत्वपूर्ण अंग है। इसे पत्र का **मुख्य भाग** भी कहते हैं। इस भाग में अपने भावों एवं विचारों को प्रकट किया जाता है।

पत्रस्य समाप्ति

पत्रस्य अन्ते स्वयंविषये लिखन्तं पत्रं समाप्यते। औपचारिक पत्रे धन्यवाद लिखन्तं, **भवदीया**, **प्रार्थीः**, **आज्ञाकारी** इत्यादयः शब्द सूचकानां प्रयोगः क्रियते तथा अनौपचारिक पत्रेषु **प्रियः**, **स्नेहाकांक्षी**, **हितैशी**, **शुभाकांक्षी** इत्यादयः शब्दानां प्रयोगः क्रियते।

पत्र की समाप्ति अथवा अन्त

पत्र के अन्त में अपने विषय में लिखते हुए पत्र को समाप्त किया जाता है। औपचारिक पत्र में धन्यवाद लिखते हुए **भवदीय**, **प्रार्थी**, **आज्ञाकारी** आदि शब्द-सूचक का प्रयोग किया जाता है तथा अनौपचारिक पत्र में **प्यारा**, **स्नेहाकांक्षी**, **हितैषी**, **शुभाकांक्षी** आदि शब्दों का प्रयोग किया जाता है।

पत्र-लेखने ध्यानयोग्याः बिंदवः

- पत्र लेखन समये प्रेषकस्य तथा यस्य पत्र प्रेषणीयः तस्य **नाम**, **पता**, **दिनांक** च सार्धैव लेखनीयम्।
- स्थानस्य नाम्नः सह पञ्चमी-विभक्तेः स्थाने 'तः' प्रत्ययस्य प्रयोगः अपि कर्तुं शक्यते; यथा—मयराष्ट्रात्/मयराष्टृतः
- पत्रस्य विषयः स्पष्टं भवितव्यम्।
- पत्र लेखन समये क्रमबद्धतायाः विशेष रूपेण ध्यातव्यम्।
- पत्रस्य आकारः संक्षिप्त रूपेण विषयानुकूलं च भवितव्यम्। अत्यल्प शब्देषु अधिकं वार्ता कथयितुं प्रयासं करणीयम्। पत्रे अनावश्यक वार्ता न लेखनीयम्।
- पत्रस्य भाषा सरला, सामान्या, मधुरा, आदरसूचका शुद्धाः च भवनीयम्।
- पत्रस्य समाप्ति स्पष्ट रूपेण भवितव्यम् यत् पत्रस्य संदेशं स्पष्टं भवेत्।
- पत्र लेखन समये ध्यानं ददातु यत् विशेषण-विशेष्ययोः लिङ्ग-वचन-विभक्तिः समोभवेयुः। 'समोभवेयुः' अस्य पदस्य अत्र एतत् अभिप्रायः अस्ति। यत् यदि संज्ञायाम् (विशेष्ये) पञ्चमी विभक्तिः अस्ति तर्हि तस्य विशेषणे अपि पञ्चमी विभक्तिः एव भविष्यति नान्यत्।

पत्र लेखन में ध्यान रखने योग्य बिंदु

- पत्र लिखते समय लिखने वाले तथा पत्र प्राप्त करने वाले का **नाम व पता, दिनांक** के साथ लिखा जाना चाहिए।
- स्थान के नाम के साथ पंचमी विभक्ति के स्थान पर 'तसिल्' प्रत्यय का प्रयोग भी किया जा सकता है; जैसे—मयराष्ट्रात्/मयराष्टृतः (मेरठ से/मेरठ से)
- पत्र का विषय स्पष्ट होना चाहिए।
- पत्र लिखते समय क्रमबद्धता का विशेष ध्यान दिया जाना चाहिए।
- पत्र का आकार संक्षिप्त होना चाहिए तथा विषय के अनुकूल होना चाहिए। कम शब्दों में अधिक बात कहने का प्रयास करना चाहिए। अनावश्यक बातों को पत्र में नहीं लिखना चाहिए।
- पत्र की भाषा सरल, सामान्य, आदर सूचक एवं शुद्ध होनी चाहिए।
- पत्र अधूरा नहीं होना चाहिए। पत्र को इस प्रकार समाप्त किया जाना चाहिए कि पत्र का संदेश स्पष्ट हो सके।
- पत्र लिखते समय ध्यान दीजिए कि विशेषण-विशेष्य का लिंग-वचन-विभक्ति समान होनी चाहिए। इस पद का यहाँ यह अभिप्राय है कि यदि संज्ञा में पंचमी विभक्ति है, तो उसके विशेषण में भी पंचमी विभक्ति ही होगी, अन्य नहीं।

साधित उदाहरणम्

औपचारिकम् पत्रम्

प्रधानाचार्य, पदाधिकारिषु, व्यापारिषु, ग्राहकेषु, पुस्तक विक्रेताः, सम्पादक इत्यादयः प्रतिलिखितं औपचारिकम् पत्रं कथ्यते। औपचारिकम् पत्रम् एतेषां जनानां लिख्यते येषां सह अस्माकं पारिवारिक संबंधा न भवति। आवेदन पत्रम् / प्रार्थना पत्रम्, कार्यालयी पत्रम्, संपादकीय पत्रम् एवं व्यावसायिक पत्रम् एतेषु भागेषु विभाजितं कर्तुं शक्यते।

प्रधानाचार्य, पदाधिकारियों, व्यापारियों, ग्राहकों, पुस्तक विक्रेता, संपादक आदि को लिखे गए पत्र 'औपचारिक पत्र' कहलाते हैं। औपचारिक पत्र उन लोगों को लिखे जाते हैं, जिनसे हमारा निजी या पारिवारिक संबंध नहीं होता है। औपचारिक पत्रों को आवेदन पत्र/प्रार्थना पत्र, कार्यालय पत्र, संपादकीय पत्र, शिकायती पत्र एवं व्यावसायिक पत्र में विभाजित किया जा सकता है।

पत्र: 1

भवती मधुरिमा, स्वक्षेत्रस्य महिलाछात्राणां सुरक्षार्थं स्वक्षेत्रे स्थितं आरक्षीनिरीक्षकम् (पुलिस इंस्पेक्टर) पत्रं लेखितुम् इच्छति। मञ्जूषायाः सहायतया तत् पत्रं सम्पूर्णं लिखतु भवती।

(आप मधुरिमा हैं, अपने क्षेत्र की महिला छात्राओं की सुरक्षा के लिए अपने क्षेत्र में स्थित पुलिस इंस्पेक्टर को पत्र लिखना चाहती हैं। मञ्जूषा की सहायता से पत्र को पूर्ण कीजिए।)

(i)

विवेक विहार: नवदिल्लीतः

सेवायाम्

प्रभारी आरक्षीनिरीक्षकमहोदयः

(ii)

विवेक विहार: नवदिल्ली

विषयः स्वक्षेत्रस्य (iii) सुरक्षार्थं प्रबन्धं कर्तुं निवेदनम्।

महोदयः,

अहं भवतां क्षेत्रस्य एका (iv) अस्मि। अस्मात् क्षेत्रात् अनेकाः छात्राः निकटे क्षेत्रे एव स्थिते विवेकानन्द महिला महाविद्यालये (v) गच्छन्ति। तासु काश्चित् पदातिः, काश्चित् बसयानेन काश्चित् द्विचक्रिकाभिः गच्छन्ति। परम् अस्मिन् (vi) क्षेत्रस्य केचिद् असामाजिकाः तत्त्वाः ताः (vii)।

मार्गेषु ताः प्रति अभद्रतां कुर्वन्ति। अतः तेषां भयात् छात्राः

(viii) गन्तुं त्रस्यन्ति। अतः भवतां कृते निवेदनं वर्तते यत्

भवन्तः तासां (ix) समुचितां व्यवस्थां कारयन्तु येन तासां

पठनस्य हानिः न भवेत्। अहं भवताम् आभारिणी भविष्यामि।

सधन्यवादम्।

दिनाङ्कः

प्रार्थी

(x)

मञ्जूषा पठितुम्, महाविद्यालयम्, 10/17 पञ्चवटी, मधुरिमा, छात्रा, सुरक्षार्थम्, समये, आरक्षीकार्यालयः, छात्राणाम्, पीडयन्ति।

उत्तराणि

(i) 10/17 पञ्चवटी	(ii) आरक्षीकार्यालयः
(iii) छात्राणम्	(iv) छात्रा
(v) पठितुम्	(vi) समये
(vii) पीडयन्ति	(viii) महाविद्यालयम्
(ix) सुरक्षार्थम्	(x) मधुरिमा

पत्र: 2

भवतः नाम धनराजः वर्तते। भवान् स्वक्षेत्रस्य नगरनिगम-आयुक्ताय क्षेत्रे भ्रमणं कुर्वतः पशून् ग्राहयितुं पत्रं लेखितुम् इच्छति। अतः

मञ्जूषायाः सहायतया तत्पत्रं सम्पूर्णं लिखतु भवान्।

(आपका नाम धनराज है। आप अपने क्षेत्र के नगरनिगम आयुक्त को क्षेत्र का भ्रमण करके पशुओं को पकड़वाने के लिए पत्र लिखना चाहते हैं। अतः मञ्जूषा की सहायता से पत्र को संपूर्ण करके लिखिए।)

10/40 एफ. अलकापुरी

गाजियाबादतः (उ. प्र.)

सेवायाम्

श्रीमन्तः (i)

नगरनिगम गाजियाबादः

विषयः क्षेत्रे अनावश्यकं भ्रमणं कुर्वतः स्वामिहीनान्

(ii) ग्राहयितुं पत्रम्।

महोदयः,

निवेदनम् अस्ति यत् अस्मिन् क्षेत्रे विगत केभ्यश्चित् (iii) केचित् स्वामिहीनाः पशवः इतस्ततः भ्रमन्ति। ते कदाचिदपि आगत्य जनानां (iv) हानिं कुर्वन्ति।

केचित्तु गृहेषु अपि बलपूर्वकं प्रविश्य (v) खादन्ति

इतस्ततश्च विस्तीरयन्ति। कदाचित् मार्गेषु चलतः (vi) प्रहृत्य

रुग्णान् अपि कुर्वन्ति।

अनेन तु क्षेत्रस्य जनाः अतीव (vii) सन्ति। अतः भवतां

सेवायं निवेदनमस्ति यत् (viii) शीघ्रमेव स्वजनान् सम्प्रेष्य

तान् पशून् ग्राहयन्तु भवन्तः येन क्षेत्रे (ix) भवेत्।

वयं भवताम् आभारिणः भविष्यामः।

सधन्यवादम्

दिनाङ्कः

निवेदकः

(x)

मञ्जूषा भयग्रस्ताः, पशून्, आयुक्तमहोदयः, शरीराणाम्, शान्तिः, क्षेत्रे, अन्नानि, जनान्, धनराजः, समयेभ्यः।

उत्तराणि

(i) आयुक्तमहोदयः	(ii) पशून्	(iii) समयेभ्यः
(iv) शरीराणाम्	(v) अन्नानि	(vi) जनान्
(vii) भयग्रस्ताः	(viii) क्षेत्रे	(ix) शान्तिः
(x) धनराजः		

अनौपचारिकम् पत्रम्

स्व संबंधिषु, मित्रेषु, परिचितेषु इत्यादयः जनेषु यानि पत्राणि लिख्यन्ते तानि अनौपचारिकम् पत्राणि कथ्यन्ते। तानि व्यक्तिगत पत्राणि अपि कथ्यन्ते। एषु पत्रेषु व्यक्तेः संबंधित सुखस्य, दुःखस्य, हर्षस्य, उत्साहस्य, इत्यादयः वर्णनं क्रियते।

सगे-संबंधियों, मित्रों, रिश्तेदारों, परिचितों आदि को लिखे गए पत्र 'अनौपचारिक पत्र' कहलाते हैं। इन्हें व्यक्तिगत पत्र भी कहा जाता है। इस प्रकार के पत्रों में व्यक्ति से संबंधित सुख-दुःख, हर्ष, उत्साह आदि का वर्णन किया जाता है।

पत्र: 1

भवान् प्रदीपः, कुरुक्षेत्रे गुरुकुले वसति। वार्षिक परीक्षायाः सज्जायाः विषये भवान् स्वपितरं प्रति पत्रं लिखति। मञ्जूषातः पदानि चित्वा इदं पत्रं पूरयत।

(आप प्रदीप हैं, कुरुक्षेत्र में गुरुकुल में रहते हैं। वार्षिक परीक्षा की तैयारी के विषय में आप अपने पिता को पत्र लिख रहे हैं। मञ्जूषा से शब्द चुनकर इस पत्र को पूर्ण कीजिए।)

गुरुकुल छात्रावासतः

नई दिल्लीतः

आदरणीयाः पितृचरणाः

(i)

अत्र सर्वविधं कुशलं तत्रापि (ii) कुशलं भवतु इति ईश्वरं प्रार्थये। समाचरोऽयं यत् मम वार्षिकी परीक्षा (iii) प्रथमे सप्ताहे भविष्यति परीक्षायाः कृतेऽहम् (iv) पूर्णतया संलग्नोऽस्मि। मम स्नेहिनः (v) अध्ययने मम सहायतां कुर्वन्ति। श्रीमतां (vi) परीक्षायां अवश्यमेव उत्तमां कान् प्राप्स्यामि। मार्चमासस्यैव अंतिमे दिवसे (vii) अस्माकं परीक्षापरिणामं घोषयिष्यति। विद्यालये ग्रीष्मावकाशः मईमासस्य (viii) भविष्यति। तदा अहं (ix) आगमिष्यामि। पूज्यमातृचरणेषु मम प्रणामः वाच्यः।

दिनाङ्कः

भवतां वंशवदः

(x)

मञ्जूषा प्रधानाचार्यः, अध्ययने, एवं विधम्, शिक्षकाः, पञ्चदशतारिकातः, प्रदीपः, मार्चमासस्य, आशीर्वादेन, गृहं, सादरं प्रणमामि।

उत्तराणि

(i) सादरं प्रणमामि	(ii) एवं विधम्
(iii) मार्चमासस्य	(iv) अध्ययने
(v) शिक्षकाः	(vi) आशीर्वादेन
(vii) प्रधानाचार्यः	(viii) पञ्चदशतारिकातः
(ix) गृहं	(x) प्रदीपः

पत्र: 2

भवान् अनुरागः। भवतः अनुजः अक्षः सप्तकक्षायाः छात्रः। तं समयस्य सदुपयोगाय लिखितम् इदं पत्रं मञ्जूषायां दत्तैः पदैः पूरयित्वा पुनः उत्तरपुस्तिकायां लिखतु।

(आप अनुराग हैं। आपका छोटा भाई अक्ष सातवीं कक्षा का छात्र है। उसको समय के सदुपयोग के लिए लिखे गए इस पत्र को मञ्जूषा में दिए गए शब्दों के द्वारा पूर्ण करके फिर से उत्तर पुस्तिका में लिखिए।)

बी 194, गीतामार्गः,

श्रीनगरम्, हरिपुरतः।

प्रियः अक्ष!

(i)

अत्र सर्वगतं (ii)। मन्ये तत्रापि सर्वं कुशलम्। त्वया विदितम् अस्ति यत् मानवजीवनस्य प्रत्येकं क्षणं (iii) अस्ति। जगति अपि प्रकृतेः सम्पूर्णानि कर्माणि नियमित-समये (iv)। उचितसमये यदि (v) न भवेत् तदा सर्वं क्षेत्रं शुष्येत्। तथैव बाल्यकाले यदि छात्रः न पठेत् तथा स्वकर्म नित्यं न कुर्यात् तदा असौ समस्त जीवने (vi) करोति। समयः तस्य एव जनस्य कार्येषु (vii) करोति यः समयस्य (viii) करोति। गते काले शोकः न कर्तव्यः यतः समयः कदापि कस्यचिदपि च (ix) न करोति। अतः त्वं समयस्य सदुपयोगं तथा कुरु यथा जीवने सफलं भविष्यसि।

दिनाङ्कः

तव (x)

अनुरागः

मञ्जूषा अग्रजः, स्नेहाशिषः, पश्चातापं, भवन्ति, सहभागितां, प्रतीक्षां, महत्त्वपूर्णम्, कुशलम्, सदुपयोगं, वृष्टिः।

उत्तराणि

(i) स्नेहाशिषः	(ii) कुशलम्
(iii) महत्त्वपूर्णम्	(iv) भवन्ति
(v) वृष्टिः	(vi) पश्चातापं
(vii) सहभागितां	(viii) सदुपयोगं
(ix) प्रतीक्षां	(x) अग्रजः

चैप्टर प्रैक्टिस

भाग 1

बहुविकल्पात्मकाः प्रश्नाः

1. पत्रलेखनात् पूर्वं पत्रस्य किम् ध्यानेन पठत?

- (क) शीर्षकं (ख) पत्रं
(ग) उत्तरं (घ) मञ्जूषां

उत्तर (क) शीर्षकं

2. मञ्जूषायां न भवति सति अपि किम् एव लिखतु?

- (क) नाम (ख) तिथि/दिनाङ्क
(ग) विद्यालय नाम (घ) ग्रामस्य नाम

उत्तर (ख) तिथि/दिनाङ्क

3. यः पत्रं लिखति तस्य नाम पत्रे कुत्र भवति?

- (क) प्रारम्भे (ख) मध्ये
(ग) अन्ते (घ) कुत्रापि न

उत्तर (ग) अन्ते

4. यं प्रति पत्रं लिखति तस्य नाम पत्रे कुत्र भवति?

- (क) मध्ये (ख) अन्ते
(ग) शीर्षके (घ) प्रारम्भे

उत्तर (घ) प्रारम्भे

5. पत्रे गुरुजनेभ्यः नमस्कारः कनिष्ठेभ्यः च लिखत।

- (क) आशीर्वादः (ख) प्रणामः
(ग) चरणस्पर्शः (घ) एतेषु कोऽपि न

उत्तर (क) आशीर्वादः

निर्देशः प्रश्न संख्या षट् दश पर्यन्तं प्रश्नानाम् उत्तराणि प्रदत्तविकल्पेभ्यः उचित पदं चित्वा पूरयत।

(निर्देश प्रश्न संख्या छः से दस तक के प्रश्नों के उत्तर दिए गए विकल्पों में से उचित पद चुनकर पूरा कीजिए।)

सेवायाम्

श्रीमान् प्रधानाचार्य महोदयः

महाराजा अग्रसेन इण्टर कॉलेज,

आगरास्थ।

विषयः शुल्कमुक्तयर्थं प्रार्थनापत्रम् ।

महोदयः,

सविनयं 6 अस्ति यत् अहं भवतां विद्यालये दशम्यां कक्षायां पठामि। मम पिता एकः निर्धनः कृषक 7 सः मम

शिक्षण 8 दातुम् असमर्थः अस्ति। मम 9 सदैव उत्तमः अभवत्। अतः अहं अनुरोधपूर्वकं प्रार्थये यत् माम् शिक्षा-शुल्क-मुक्तं 10 अनुगृह्णातु भवान्।

धन्यवादाः

दिनाङ्कः

भवदीयः आज्ञाकारी शिष्यः

दशमी 'अ' कक्षेयः

राजेशः कुमार

6. (क) निवेदनम् (ख) सादरम् (ग) पठनम् (घ) गमनम्

उत्तर (क) निवेदनम्

7. (क) भवन्ति (ख) अस्ति
(ग) सन्ति (घ) पठन्ति

उत्तर (ख) अस्ति

8. (क) जलम् (ख) दुग्धं
(ग) शुल्कं (घ) वस्त्रं

उत्तर (ग) शुल्कं

9. (क) विद्यालयम् (ख) परीक्षापरिणामम्
(ग) स्वास्थ्य (घ) गृहम्

उत्तर (ख) परीक्षापरिणामम्

10. (क) कृत्वा (ख) गत्वा
(ग) करित्वा (घ) करणीयम्

उत्तर (क) कृत्वा

निर्देशः प्रश्न संख्या एकादशतः पञ्चदशः पर्यन्तं प्रश्नानाम् उत्तराणि प्रदत्त विकल्पेभ्यः उचित पदं चित्वा पूरयत।

(निर्देश प्रश्न संख्या ग्यारह से पन्द्रह तक के प्रश्नों के उत्तर दिए गए विकल्पों में से उचित पद चुनकर पूरा कीजिए।)

सेवायाम्

श्रीमती 11 महोदया,

हरिश्चन्द्र कन्या इण्टर कॉलेज

लक्ष्मणपुरम्

विषयः आर्थिक सहायतया प्रार्थनापत्रम्।

महोदयः,

सेवायां सविनयमिदं निवेदनं यत् 12 एका निर्धना असहाया बालिका अस्मि। मदीयां जननी अस्मान् 13

अर्थाभावात् मम समीपे पुस्तकानि अपि न सन्ति। इदानीं विद्यालयस्य मासिक शुल्क प्रदानेऽपि सर्वथा 14 अस्मि।

अतः प्रार्थये यत् 15..... मह्यं किञ्चित् आर्थिकसहाय्यं दत्वा माम् अनुगृह्णातु।

धन्यवादाः

दिनाङ्कः.....

भवदीयाः

आज्ञाकारिणी छात्रा निर्मला

दशमी 'अ' कक्षेयः

11. (क) प्रधानाचार्य (ख) प्रधानाचार्यः
(ग) अध्यक्षः (घ) सचिवः
उत्तर (क) प्रधानाचार्य

12. (क) मम् (ख) अहम्
(ग) सः (घ) वयम्
उत्तर (ख) अहम्

13. (क) मारयति (ख) धावति
(ग) पालयति (घ) प्रेमयति
उत्तर (ग) पालयति

14. (क) असमर्था (ख) प्रसन्ना
(ग) खादित्वा (घ) धनम्
उत्तर (क) असमर्था

15. (क) अहं (ख) भवति
(ग) आवां (घ) वयम्
उत्तर (ख) भवति

निर्देश प्रश्नसंख्या षोडशतः विंश पर्यन्तं प्रश्नानाम् उत्तराणि प्रदत्तविकल्पेभ्यः उचित पदं चित्वा पूरयत्।

(निर्देश प्रश्न संख्या सोलह से बीस तक प्रश्नों के उत्तर दिए गए विकल्पों में से उचित पद चुनकर पूरा कीजिए।)

बीएम 196, गीतामार्गः

श्रीनगरम्, हरितपुरतः।

श्रद्धेय पितृमहाभागाः!

सादरम् चरणावनतयः,

सकुशलोलोऽहम् 16..... प्रार्थये। भवतः शुभाशिषा सावधानतया अध्ययनरतः अस्मि। निवेदनमस्ति यत् अस्मिन् वर्षे मई 17..... प्रथम दिनांकतः विद्यालयस्य सत्रारम्भः जायते। मई-जून-मासयोः 18..... देयः अस्ति, अतः कृपया शतं 19..... प्रेषयितुम् अनुकम्पताम्। मात्रे सादरम् 20..... अनुजाय च आयुष्कामना।

दिनाङ्कः.....

भवदीयः पुत्र

पुनीतः

राजकीय विद्यालयः

प्रयागः

16. (क) कुशलम् (ख) सविनयं
(ग) निवेदनं (घ) गमनम्

उत्तर (क) कुशलम्

17. (क) गृहस्य (ख) मासस्य
(ग) सप्ताहस्य (घ) दिनस्य

उत्तर (ख) मासस्य

18. (क) भोजनः (ख) जलम्
(ग) शुल्कः (घ) वस्त्रं

उत्तर (ग) शुल्कः

19. (क) रुप्यकाणि (ख) गृहाणि (ग) वस्त्राणि (घ) कलमानि
उत्तर (क) रुप्यकाणि

20. (क) आशीर्वादः (ख) प्रणामाः (ग) साधुवादः (घ) कोऽपि न
उत्तर (ख) प्रणामाः

निर्देश प्रश्न संख्या एकविंशतितः पञ्चविंशति पर्यन्तं प्रश्नानाम् उत्तराणि प्रदत्तविकल्पेभ्यः उचित पदं चित्वा पूरयत्।

(निर्देश प्रश्न संख्या इक्कीस से पच्चीस तक के प्रश्नों के उत्तर दिए गए विकल्पों में से उचित पद चुनकर पूरा कीजिए।)

49, सरस्वती विहारः,

मयराष्ट्रातः।

प्रियः अनुज रविः

शुभाशिषः,

अहं 21 प्रयागम् अद्य प्राप्तः। अत्र सर्वं पूर्ववत् विद्यते।

परिवारस्य 22 मां भृशं पीडयन्ति। मम प्रस्थानकाले माता

किञ्चित् 23 आसीत्। तस्याः स्वास्थ्यस्य आत्मनः

24 चिन्ता त्वया सावधानतया कर्तव्या। परिवारस्य कुशलवार्ताः

25 सूचनीयाः।

दिनाङ्कः.....

भवदीयः अग्रजः

दिनेशः कुमार

प्रयाग विश्वविद्यालयः

21. (क) सविनयं (ख) सकुशलम् (ग) निवेदनम् (घ) अस्ति
उत्तर (ख) सकुशलम्

22. (क) मधुरस्मृतयः (ख) प्रसन्नता (ग) सुरक्षा (घ) अपेक्षा
उत्तर (क) मधुरस्मृतयः

23. (क) रुदिता (ख) प्रसन्ना (ग) अस्वस्था (घ) कोऽपि न
उत्तर (ग) अस्वस्था

24. (क) अध्ययनस्य (ख) भोजनस्य (ग) वस्त्रस्य (घ) ग्रामस्य
उत्तर (क) अध्ययनस्य

25. (क) भोजनेन (ख) पत्रेण (ग) क्रीडनेन (घ) गमनेन
उत्तर (ख) पत्रेण

भाग 2

वर्णनात्मकाः प्रश्नाः

मञ्जूषायाः उचितपदैः अधोलिखितानि पत्राणि पूरयत।

(मञ्जूषा के उचित शब्दों से निम्नलिखित पत्रों को पूरा कीजिए।)

औपचारिक पत्रम्

1. भवान् राजशेखर सक्सेना स्वगृहस्य समीपं जलसंरक्षणं कर्तुम् इच्छति।
एतदर्थं भवान् नगरनिगमस्य आयुक्तं सहायतायै पत्रं लिखति।
मञ्जूषायाः समुचितानि पदानि चित्वा पत्रं पूरयत।

CBSE 2017

(आप राजशेखर सक्सेना हैं, अपने घर में जल संरक्षण करना चाहते हैं। इसलिए आप नगर निगम के आयुक्त को सहायता के लिए मञ्जूषा के उचित शब्द चुनकर पत्र को पूरा कीजिए।)

(i).....

सेवायाम्

श्रीमान् आयुक्त महोदयः!

(ii)..... जयपुरनगरम्

विषयः जल संरक्षणार्थं प्रार्थना पत्रम्।

महोदयः,

अहं (iii).....मालवीय नगरे निवसामि। इदानीम् अस्य क्षेत्रस्य जनाः (iv)..... अनुभवं कुर्वन्ति। भविष्ये अस्याः समस्यायाः (v)..... कर्तुम् अहं स्वगृहे जलस्य। (vi)..... कर्तुम् इच्छामि। अतः शासनस्य (vii)..... इच्छामि। भवान् नगरनिगमात् साधनरूपे तकनीकरूपे च यां सहायतां कर्तुं (viii)..... अस्ति, कृपया शीघ्रमेव लिखतु। अहं भवताम् (ix)..... भविष्यामि। भवताम् पत्रोत्तरं प्रतीक्ष्यमाणः।

धन्यवादाः

दिनाङ्कः.....

भवदीयः

(x).....

सेक्टर -4,

वार्ड सं. 54, जयपुरनगरम्

मञ्जूषा जलाभावस्य, समाधानम्, सहायताम्, अत्र, नगरनिगमः, आभारी, संरक्षणम्, जयपुरनगरतः, समर्थः, राजशेखरः।

2. रूग्णताकारणात् स्वप्रधानाचार्याय अवकाशार्थम् अधोलिखितं प्रार्थनापत्रं मञ्जूषा प्रदत्तपदैः पूरयित्वा लिखत।

CBSE 2016

(अस्वस्थ होने के कारण अपने प्रधानाचार्य को अवकाश के लिए लिखे गए प्रार्थना पत्र को मञ्जूषा में दिए गए शब्दों से पूरा कीजिए।)

सेवायाम्

(i)..... प्रधानाचार्य महोदयः

राजकीय उच्च माध्यमिक विद्यालयः, रामपुरम्।

विषयः दिनत्रयस्य (ii)..... प्रार्थना-पत्रम्!

महोदयः,

(iii)..... निवेदनमस्ति यदहं विगत (iv)..... ज्वरपीडितोऽस्मि। अतः (v)..... कारणादहं विद्यालये। (vi)..... न शक्नोमि। अतः (vii)..... अस्ति यत् दि. 15-12-2017 तः 17-12-2017 पर्यन्तं (viii)..... अवकाशं (ix)..... मामनुग्रहीष्यन्ति श्रीमन्तः। धन्यवादाः
दिनाङ्कः.....
भवदीयः
आज्ञाकारी शिष्यः
(x)..... दशमी कक्षेय

मञ्जूषा स्वीकृत्य, योगेशः, सविनयम्, अस्वस्थता, अवकाशाय, श्रीमन्तः, दिवसात्, आगन्तुं, प्रार्थना, दिनत्रयस्य।

3. भवान् राजेश सोलंकी जयपुरनगरस्य जगतपुरा क्षेत्रे निवसति। भवतः क्षेत्रे इदानीम् चौर्यकार्यं प्रवर्धितं वर्तते। तस्य निवारणाय स्वक्षेत्रस्य सुरक्षा अधिकारिणं लिखितम् इदं पत्रं भवान् मञ्जूषायाः सहायतया सम्पूरयतु।

CBSE 2016

(आप जयपुर नगर के जगतपुरा क्षेत्र में रहने वाले राजेश सोलंकी हैं। आपके क्षेत्र में इस समय चोरी की वारदाते बढ़ रही हैं। उसके निवारण के लिए अपने क्षेत्र के सुरक्षा अधिकारी को लिखे गए इस पत्र को मञ्जूषा की सहायता से पूरा कीजिए।)

जगतपुरा क्षेत्रम्

(i).....

सेवायाम्

उपायुक्त महोदयः (दक्षिण)

सदर थाना

(ii)..... (जयपुरम्)

विषयः चौर्य कार्यस्य निवारणाय पत्रम्।

महोदयः,

सविनयं (iii)..... वर्तते यत् अहं भवतः क्षेत्रस्य निवासी अस्मि। सम्प्रति कस्माच्चित् (iv)..... अस्माकं क्षेत्रे चौर्यकार्यं प्रवर्धितम् अस्ति। चौराः (v)..... कदाचिदपि जनानां गृहेषु प्रविश्य (vi)..... कुर्वन्ति। ते कदाचित् तु जनान् धनन्ति अपि। अतः सर्वत्र जनाः (vii)..... सन्ति। अहं भवन्तं निवेदयामि यत् अस्य (viii)..... निवारणाय समुचितं प्रयासं करोतु भवान्, येन क्षेत्रस्य निवासिषु सुरक्षां प्रति (ix)..... वर्धेत। अहं भवताम् अभारी भविष्यामि।

धन्यवादाः

दिनाङ्कः.....

निवेदकः

(x).....

मञ्जूषा दिवानिशम्, भयभीताः, निवेदनम्, विश्वासम्, चौर्यम्, जगतपुरा, अपराधस्य, कारणात्, राजेशः सोलंकी, जयपुरतः।

4. शुल्कमुक्त्यर्थं स्वप्रधानाध्यापकाय लिखितमिदं प्रार्थनापत्रम् मञ्जूषायां प्रदत्तपदैः पूरयित्वा लिखत।

CBSE 2016

(शुल्कमुक्ति के लिए अपने प्रधानाध्यापक को लिखे गए प्रार्थना पत्र को मञ्जूषा से उचित शब्द चुनकर पूरा कीजिए।)

सेवायाम्

श्रीमन्त (i) महोदयः

राजकीय पटेल उच्च माध्यमिक विद्यालयः

(ii) ।

विषयः शुल्कमुक्त्यर्थं प्रार्थना-पत्रम्।

महोदयः,

(iii) निवेदनमस्ति यदहं (iv) विद्यालये दशम्यां कक्षायां (v) । मम (vi) आर्थिकदशा समीचीना नास्ति। निर्धनता कारणात् मम पिता मदीयं विद्यालय शुल्क प्रदानार्थं सक्षमो नास्ति, किन्तु मम अध्ययनस्य (vii) वर्तते। गतवर्षेऽपि छात्रकल्याणकोषतः सहायतां प्राप्य मया अध्ययनं विहितम्। अत एव (viii) वर्तते यन्मम निर्धनतां स्वाध्ययने च रूचि (ix) शिक्षणशुल्कात् सर्वथामुक्तिं प्रदास्यान्ति श्रीमन्तः।

धन्यवादाः

दिनाङ्कः

भवदीयः

आज्ञाकारी शिष्यः

(x)

दशमी कक्षेय

मञ्जूषा विलोक्य, भवतां, प्रार्थना, रुचिः, परिवारस्य, रमणः, अजयमेरूः, प्रधानाचार्यः, सविनयं, पठामि।

5. भवान् अभिनवः। भवान् पितुः स्थानान्तरणवशात् असमप्रदेशम् आगतः। स्थानान्तरण-प्रमाणपत्रं प्राप्तुं प्रधानाचार्या प्रति लिखिते प्रार्थनापत्रे रिक्तस्थानानि मञ्जूषात् उचित पदैः चित्वा पूरयत।

(आप अभिनव हैं। आपके पिता स्थानान्तरणवश असम प्रदेश आ गए हैं। स्थानान्तरण प्रमाण-पत्र प्राप्त करने के लिए प्रधानाचार्य को लिखे गए प्रार्थना-पत्र के रिक्त स्थानों को मञ्जूषा से उचित पद चुनकर पूरा कीजिए।)

सेवायाम्

माननीया (i)

डी.ए.वी. विद्यालयः,

नवदिल्लीतः।

विषयः स्थानान्तरण-प्रमाणपत्रं प्राप्तुं प्रार्थनापत्रम्।

महोदयाः,

(ii) निवेदनम् अस्ति यद् अहं भवत्याः विद्यालये नवमकक्षायां (iii) । मम पितुः (iv) असमप्रदेशस्य गौहाटीनगरे सञ्जातम्। मम सम्पूर्णः परिवारः तत्रैव गत्वा निवासं (v) । अहम् अपि (vi) सह गत्वा तत्रैव (vii) । अतः अहं प्रार्थये यत् कृपया मह्यं स्थानान्तरणपत्रं (viii) अनुगृह्णातु। भवत्याः (ix) कृपा भविष्यति।

धन्यवादाः

दिनाङ्कः

भवत्याः

(x) शिष्यः

मञ्जूषा सविनयम्, पठामि, प्रधानाचार्या, परिवारेण, करिष्यति, प्रदाय, स्थानान्तरणम् पठिष्यामि, महती, आज्ञाकारी।

6. स्वं रमेशं मत्वा राजकीय. उच्च माध्यमिक विद्यालय भरतपुरस्य

प्रधानाचार्याय स्थानान्तरण प्रमाण पत्र- प्राप्त्यर्थम् अधोलिखित प्रार्थनापत्रं मञ्जूषायां प्रदत्तपदैः पूरयित्वा लिखत।

(स्वयं को रमेश मानकर राजकीय उच्च माध्यमिक विद्यालय भरतपुर के प्रधानाचार्य को स्थानान्तरण प्रमाण पत्र प्राप्त करने के लिए लिखे गए प्रार्थना पत्र को मञ्जूषा से शब्द चुनकर पूरा कीजिए।)

सेवायाम्

श्रीमन्तः प्रधानाध्यापक महोदयः,

राजकीय उच्च माध्यमिक विद्यालयः,

(i)

विषयः स्थानान्तरण-प्रमाण-पत्र-प्राप्त्यर्थम्।

महोदयः,

सविनयं (ii) यद् मम पूज्यपितुः (iii) बीकानेरनगरे सञ्जातम्। अस्मात्कारणात् वयं सर्वेऽपि पारिवारिकजनाः तत्रैव (iv) । ममापि तैः सह तत्र (v) निश्चितमेव। अतः सम्प्रति अहमत्र (vi) सर्वथा असमर्थोऽस्मि अतः (vii) अस्ति यन्मह्यं स्थानान्तरण प्रमाणपत्रं (viii) अनुग्रहीष्यन्ति श्रीमन्तः। मम (ix) स्थानान्तरणस्य राज्यादेशप्रतिलिपिः भवतामवलोकनार्थं संलग्ना अस्ति।

धन्यवादाः

दिनाङ्कः

प्रार्थी

(x)

दशमी कक्षेय

मञ्जूषा पितुः, गमिष्यामः भरतपुरम्, रमेशः, प्रदाय, स्थानान्तरणं, पठितुं, गमनं, निवेदनमस्ति, प्रार्थना।

7. भवान् रजनीशः स्वबालकस्य कृते कक्षा षष्ठी संस्कृतस्य पुस्तकानि क्रेतुम् इच्छति। एतदर्थम् सागर-प्रकाशन-संस्थानम् एकं पत्रं भवान् मञ्जूषायाः सहायतया लिखतु।

(आप रजनीश हैं अपने बालक के लिए कक्षा छः की संस्कृत की पुस्तक खरीदना चाहते हैं। इसलिए सागर-प्रकाशन संस्थान को मञ्जूषा की सहायता से पत्र लिखिए।)

4/210-A राधाकृष्णम्

(i) (आगरातः)

सेवायाम्

श्रीमन्तः (ii)

मुज्जफरनगरतः।

विषयः षष्ठी कक्षायै संस्कृतस्य पुस्तकानि क्रयार्थम्।

महोदयः,

सविनयं निवेदयते यत् मम (iii) आजम नगस्य एकस्मिन् प्रतिष्ठिते विद्यालये (iv) कक्षायां पठति। अहं तस्य कृते संस्कृतस्य (v) क्रेतुम् इच्छामि। तानि पुस्तकानि भवद्भिः एव (vi) सन्ति। कृपया सूचयतु भवान् यत् तेभ्यः कति (vii) प्रदास्यन्ते। यदि भवान् प्रेषयिष्यति तर्हि कति (viii) भविष्यति।

कृपया शीघ्रमेव सूचयतु भवान् (ix) ।

पुस्तकानि सन्ति

क. सामान्यं संस्कृतम् (भाग-I) एका प्रति

ख. संस्कृत व्याकरणम् (भाग-I) एका प्रति

धन्यवादाः

दिनाङ्कः.....

भवदीयः

(x)

49, सरस्वती विहारः

मयराष्ट्रः।

मञ्जूषा प्रकाशितानि, सधन्यवादम्, रूप्यकाणि, षष्ठी, प्रकाशकमहोदयः
आजमनगरतः, मूल्यम्, रजनीशः, पुस्तकानि, पुत्रः।

8. स्वस्य विद्यालये क्रीडाव्यवस्थार्थं प्रधानाचार्याय अधोलिखितम् प्रार्थनापत्रं मञ्जूषायां प्रदत्तपदैः पूरयित्वा लिखत।

(अपने विद्यालय की क्रीडा व्यवस्था के लिए प्रधानाचार्य को लिखे गए इस प्रार्थना पत्र को मञ्जूषा की सहायता से पूरा कीजिए।)

सेवायाम्

श्रीमन्तः प्रधानाचार्य महोदयः

राजकीय उच्च माध्यमिक विद्यालयः

(i).....।

विषयः क्रीडाव्यवस्थार्थं प्रार्थना पत्रम्।

महोदयः,

सविनयं (ii)..... यदस्माकं (iii)..... क्रीडायाः समुचिता

(iv)..... नास्ति। शारीरिक विकासाय क्रीडनमपि

(v).....भवति। अध्ययनेन सममेव क्रीडनमपि अस्मभ्यं

(vi)..... । अतः विद्यालये (vii)..... सम्यक् व्यवस्थां

(viii)..... अनुगृहणन्तु। (ix)

धन्यवादाः

दिनाङ्कः.....

भवताम् आज्ञाकारी

(x)

दशमी कक्षेय

मञ्जूषा निवेद्यते, क्रीडायाः, अभ्युत्कर्षः, रोचते, व्यवस्था, उदयपुरम्, विधाय,
विद्यालये, आवश्यक, श्रीमन्तः।

9. स्व भूपेन्द्रः मत्वा राजकीय उच्च माध्यमिक विद्यालय जोधपुरस्य प्रधानाध्यापकाय चरित्र प्रमाणपत्राय अधोलिखितम् प्रार्थनापत्रम् मञ्जूषायां प्रदत्तपदैः पूरयित्वा लिखत। CBSE 2017

(स्वयं को भूपेन्द्र मानकर राजकीय उच्च माध्यमिक विद्यालय जोधपुर के प्रधानाचार्य को चरित्र-प्रमाण-पत्र प्राप्त करने के लिए लिखे गए प्रार्थना पत्र को मञ्जूषा की सहायता से पूरा कीजिए।)

सेवायाम्

श्रीमन्तः प्रधानाध्यापक महोदयः

राजकीय उच्च माध्यमिक विद्यालयः

(i).....।

विषयः चरित्र-प्रमाण-पत्र-प्राप्त्यर्थम्।

महोदयः,

नम्रनिवेदनमस्ति यद् (ii)..... भवतां विद्यालये (iii).....

कक्षायां पठामि। अहं (iv)..... चरित्र-प्रमाण-पत्रं (v).....।

यतो हि प्रतियोगिता परीक्षायां (vi)..... आवश्यकता वर्तते।

अतः (vii)..... अस्ति यन्मां (viii)..... प्रमाण पत्रं

(ix)..... अनुगृहीष्यन्ति श्रीमन्तः।

धन्यवादाः

दिनाङ्कः.....

भवदीयः

(x)

दशमी कक्षेय

मञ्जूषा प्रदाय, भूपेन्द्रः, प्रार्थना, जोधपुरम्, दशम्यां, स्वकीयं, तस्य, अहं,
वांछामि, चरित्र।

10. स्वं अभिनवः मत्वा स्वस्य प्रधानाचार्याय दिन द्वयस्य अवकाशार्थं अधोलिखित प्रार्थना पत्रं मञ्जूषा प्रदत्तपदैः पूरयित्वा लिखत।

(स्वयं को अभिनव मानकर अपने प्रधानाचार्य को दो दिन के अवकाश के लिए लिखे गए प्रार्थना पत्र को मञ्जूषा की सहायता पूरा कीजिए।)

(i).....

श्रीमन्तः प्रधानाचार्य महोदयः,

राजकीय उच्च माध्यमिक विद्यालयः,

उदयपुरम् ।

विषयः दिनद्वयस्य अवकाशार्थम्।

महोदयः,

(ii)..... निवेदनमस्ति यद् मम (iii)..... पाणिगृहण संस्कारः
दिनद्वयं पश्चात् (iv).....एतदत्कारणात् (v).....यावद् अहं
स्वकक्षायामुपस्थातुं न (vi)..... ।

अतः (vii)..... अस्ति यद् दि. 31.10.2017 तः 01.11.2017
पर्यन्तं (viii)..... अवकाशं स्वीकृत्य मामनुगृहीष्यन्ति श्रीमन्तः।

धन्यवादाः

दिनाङ्कः.....

भवताम् आज्ञाकारी (ix)

(x)

दशमी कक्षेय

मञ्जूषा अभिनवः, दिनद्वयं, शक्नोमि, सेवायाम्, दिनद्वयस्य, भविष्यति,
प्रार्थना, सविनयं, शिष्यः, ज्येष्ठभ्रातुः।

11. राजकुमारः मिश्र भवान् इण्टरनेट बैंकिंग माध्यमेन स्वभ्रातरं प्रति दशसहस्रं रूप्यकाणि प्रेषयितुम् इच्छति अतः धनादेशं दातुं स्वक्षेत्रस्य डाकपालम् इदं पत्रं मञ्जूषायाः सहायतया पूरयत।

(आप राजकुमार मिश्र इण्टरनेट बैंकिंग के माध्यम से अपने भाई को दस हजार रुपये भेजना चाहते हैं। अतः अपने क्षेत्र के डाकपाल महोदय को को धनादेश देने के लिए लिखे गए पत्र को मञ्जूषा की सहायता से पूरा कीजिए।)

मोदीनगरम्

(i)

सेवायाम्

श्रीमन्तः (ii)

मोदीनगरम्, डाकगृहम् (अहमदाबादम्)

विषयः इण्टरनेट-बैंकिंग-माध्यमेन धनादेशं प्रेषणाय।

महोदयः,

अहम् भवतां डाकगृहमाध्यमेन (iii) राज्यस्य निवासिनं

स्वभ्रातरं प्रति इण्टरनेट बैंकिंग द्वारा (iv) रूप्यकाणि

प्रेषयितुम् इच्छामि। कृपया कथयतु भवान् यत् इयं (v) कथं

भविष्यति कति च रूप्यकाणि (vi) रूपे प्रदास्यन्ते कदा च

(vii) तस्मै प्रदास्यति?

अहं तस्मै शीघ्रं (viii) प्रेषयितुम् इच्छामि। कृपया शीघ्रमेव

उत्तरं यच्छतु भवान्। अहं भवताम्

दिनाङ्कः

(ix) भविष्यामि।

निवेदकः

(x)

मञ्जूषा दशसहस्रम्, रूप्यकाणि, शुल्कस्य, प्रक्रिया, महाराष्ट्र, आभारी,
धनम्, डाकपाल महोदयः, राजकुमारः मिश्र, अहमदाबादतः।

अनौपचारिक पत्रम्

12. मित्रं प्रति अधोलिखितं पत्रं मञ्जूषाप्रदत्तशब्दैः पूरयित्वा पुनः लिखत।

(मित्र को लिखे गए निम्नलिखित पत्र को मञ्जूषा में दिए गए शब्दों की सहायता से पूर्ण कर पुनः लिखिए।)

CBSE 2019

कावेरी छात्रावासात्

मयराष्ट्रतः।

प्रियः मित्र माधव!

(i) ।

अत्र कुशलं तत्रास्तु। अहं (ii) सज्जायां व्यस्तः आसम्।

अतः विलम्बेन तव पत्रस्य उत्तरं ददामि। अस्मिन् वर्षे मयापि

गणतन्त्रदिवस्य शोभायात्रायां भागः (iii) । अस्माकं

विद्यालयस्य छात्राः राजपथे (iv) प्रदर्शनम् अकुर्वन्। अहं

गरबानृत्यस्य (v) आसम्। छात्राणां राष्ट्रगानस्य ओजस्वी

ध्वनिः (vi) गुञ्जितम् अकरोत्। स्वराष्ट्रस्य सैन्यबलानां

पराक्रमप्रदर्शनानि, विचित्रवर्णानि परिदृश्यानि, (vii) च

दृष्ट्वा अहं गौरवान्तिः अस्मि। (viii) बाल्यावस्थाः स्वप्नः

तत्र पूर्णः जातः। (ix) वन्दनीयौ।

दिनाङ्कः

भवतः

(x) महेशः।

मञ्जूषा गृहीतः, पितरौ, नमस्ते, मम, मित्रम्, राजपथम्, लोकनृत्यस्य,
लोकनृत्यानि, गणतन्त्रदिवससमारोहस्य, प्रमुखसञ्चालकः।

13. भवती रुचिका। भवतीनां विद्यालये नूतनविधिना वार्षिकोत्सवः

आयोजितः तस्य वर्णनम् अधिकृत्य सखीं निकितां प्रति लिखिते पत्रे

मञ्जूषातः उचितपदानि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पत्रं पुनः लिखत।

(आप रुचिका हैं। आपके विद्यालय में नई विधि से वार्षिक उत्सव आयोजित किया गया। उसके वर्णन को आधार मानकर सखी निकिता को लिखे गए पत्र में मञ्जूषा से उचित शब्दों को लेकर रिक्त स्थानों को पूर्ण करके पत्र को फिर से लिखिए।)

सञ्जयविहारः प्रयागराजतः

प्रियः सखी

(i)

अत्र कुशलं तत्रास्तु। ह्यः एव अस्माकं विद्यालये

वार्षिकोत्सव-समारोहः सम्पन्नः जातः। तस्मिन् एव अहं व्यस्ता

(ii)। अहं तस्य आयोजनं संक्षेपतः वर्णयामि।

अस्माकं कक्षा (iii) वर्गेषु विभक्ता। एकः वर्गः समीपस्थेषु

निर्धनानां कुटीरेषु गत्वा आवश्यकतानुसारम् अन्नं वस्त्रम् औषधं च

(iv)। द्वितीयः वर्गः मदीयः आसीत्। अस्माभिः समीपवर्तिषु

श्रमिकाणाम् आवासेषु (v) सूची निर्मिता येन तेषां

शिक्षाव्यवस्था भवेत्। तृतीयेन वर्गेण निःशुल्क चिकित्सा-शिविरस्य

(vi) कृता। चतुर्थेन वर्गेण विद्यालयस्य (vii)

वृक्षारोपणं कृतम्। अनेन सेवाकार्येण सर्वेषां छात्राणां मनसि

दिव्य-आनन्दस्य अनुभूतिः जाता। यदि सर्वे (viii) एवं

कुर्वन्तु तर्हि अस्माकं देशस्य शीघ्रम् एव (ix) प्रगतिश्च

भवेत्। पितृभ्याम् नमः

दिनाङ्कः

भवदीयाः सखी

(x)

मञ्जूषा व्यवस्था, वाटिकायाम्, आसम्, निकिते!, वितीर्णवान्, रुचिका,
निरक्षरबालकानाम्, विकासः, विद्यालयाः, चतुर्थः।

14. त्वं भीमः असि। स्वास्थ्यरक्षां प्रति जागरणार्थम् अनुजं नमनं प्रति लिखिते

पत्रे मञ्जूषातः पदानि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पुनः लिखत।

(तुम्हारा नाम भीम है। स्वास्थ्य रक्षा के प्रति जाग्रत करने के लिए अपने छोटे भाई नमन को लिखे गए इस पत्र में मञ्जूषा से शब्द चुनकर रिक्त स्थानों को पूर्ण करके फिर से लिखिए।)

गाजियाबादतः

प्रियः नमन!

(i)

पूज्यायाः मातु पत्रेण ज्ञातं यत् गतसप्ताहे त्वंरुग्णः आसीः। ज्ञायते

यत् त्वं स्वास्थ्यरक्षां प्रति जाग्रतः नासि। अनुज! स्वास्थ्यम्

(ii) रत्नम् अस्ति। तद् विना जगति सर्वं धनं व्यर्थम् एव।

अतएव स्वास्थ्यस्य रक्षायै अधोलिखिताः नियमाः अवश्यमेव

(iii) ।

प्रातः सूर्योदयात् (iv) एव उत्थातव्यम्। एवम् आलस्यं शरीरं

न आक्रमति।

शुद्धे पवने व्यायामं योगासनादिकञ्चविधाय (v) पातव्यम्
नित्यं भोजनं कृत्वा दन्ताः अवश्यमेव (vi)। यतः यस्य दन्ताः
(vii) भवन्ति, तस्य भोजनम् उदरे सम्यक् पचति। गरिष्ठ
भोजनं नैव ग्रहणीयम्, (viii) शाकानि च खादितव्यानि।
खेलनान्तरं,

जलस्यपानं (ix)। निशायां प्रथमे एव (x) शयनाय
पर्यङ्कं गन्तव्यम्।

आशा अस्ति यत् त्वम् अवश्यमेव एतान् नियमान् पालयिष्यसि, यतः
'शरीरमात्रं खलु धर्मसाधनम्' इति गृहे पितृभ्यां प्रणामाः।

दिनाङ्कः:

तवः शुभचिन्तकः

भीमः।

मञ्जूषा अमृत्यम्, पूर्वम्, निर्मलाः, फलानि, दुग्धं, कर्तव्यम्, प्रहरे, शुभाशिषः,
मार्जनीयाः, पालनीयाः।

15. सञ्जयः छात्रः अस्ति। तेन पितरं प्रति अधोलिखितं पत्रं

मञ्जूषा-प्रदत्तपदैः पूरयित्वा तत्पत्रं पुनः लिखत। **CBSE 2019**

(सञ्जय एक छात्र है। उसके द्वारा पिता को लिखे गए निम्नलिखित
पत्र को मञ्जूषा में दिए गए शब्दों की सहायता से पूर्ण कर उसे पुनः
लिखिए।)

विवेकानन्द-छात्रावासः,

अहमदाबादम्

पूज्याः (i)

सादरं प्रणामाः।

अत्र (ii) तत्रास्तु। इदं विज्ञाय भवान् (iii)

भविष्यति यद् अस्मिन् वर्षे अहं दशमकक्षायां नवतिः प्रतिशतम् इति
उत्तमाङ्कैः (iv) जातः। एतस्मिन् अवसरे आगमि-मंगलवासरे
विद्यालयपक्षतः (v) आयोजयिष्यते। अतः अहं (vi)
..... सादरं सूचयामि यद् भवान् मात्रा (vii) अवश्यम्
आगच्छतु। मम (viii) भविष्यति। मातृचरणयोः मम (ix)
..... निवेदनीया।

दिनाङ्कः:

भवतः (x)

सञ्जयः

मञ्जूषा स्नेहपात्रम्, उत्साहवर्धनम्, अतिप्रसन्नः, कुशलं, उत्तीर्णः, भवन्तम्,
पितृमहोदयाः, सह, प्रणामाञ्जलिः सम्मानसमारोहः।

16. भवती श्यामला। भवती पितरं प्रति एकं पत्रं लिखति। मञ्जूषायाः

उचितानि पदानि चित्वा पत्रं पूरयतु।

(आप श्यामला हैं। आप पिता को एक पत्र लिख रही हैं। मञ्जूषा से
उचित शब्द चुनकर पत्र को पूर्ण करो।)

(i)

पितृश्रीचरणसन्निधौ,

सादरं (ii)

भवतः पत्रं प्राप्तम्। पत्रं पठित्वा बहु आनन्दः (iii)। अहम्

अत्र (iv)। भवतः मातुः च (v) अधिकं चिन्तयामि।

अत्र मम प्रशिक्षणं सम्यक् प्रचलति। भवता दत्तं (vi)

आगमनसमये मार्गे एव मया पठितम्। प्रशिक्षणस्य (vii) अहं
शैक्षिकप्रवासाय गमिष्यामि। ततः (viii) गृहम् आगमिष्यामि।
एतं विषयं पूज्यमातरम् अपि (ix) मातृचरणयोः अपि मम
वन्दनानि अनुजाय च शुभाशिषः।

दिनाङ्कः:

(x) प्रियपुत्री

श्यामला।

मञ्जूषा अभवत्, श्रीनगरतः, स्वास्थ्यविषये, आगत्य, वन्दनानि, पश्चात्,
पुस्तकं, कुशलिनी, भवदीयः सूचयतु।

17. भवान् सुदीपः अस्ति। परीक्षापरिणामस्य विषये स्वपितरं प्रति लिखिते

अस्मिन् पत्रे मञ्जूषायाः उचितपदानि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयतु।

(आप सुदीप हैं। परीक्षा परिणाम के विषय में अपने पिता को लिखे इस
पत्र में मञ्जूषा से उचित शब्द चुनकर रिक्त स्थानों को पूर्ण करो।)

महर्षिविद्यामन्दिर,

नोएडातः

पूज्य पितृमहोदय!

(i)

अतीव हर्षस्य विषयोऽस्ति यत् मम अर्द्धवार्षिक्याः परीक्षायाः

(ii) आगतः। अहं नवतिः (iii) अङ्कान् प्राप्तवान्।

किन्तु इदं ज्ञात्वा (iv) अपि चिन्तितः भविष्यति यत्

गणितविषये (v) सुष्ठु अङ्कान् प्राप्तुं समर्थः न अभवम्।

अद्यतः अहम् (vi) अभ्यासं करिष्यामि।

आशासे यत् (vii) भवतः आशीर्वादेन च आगामिवार्षिक

परीक्षायाम् अपि (viii) प्रतिशतं अङ्कान् प्राप्स्यामि।

मातरम्-अग्रजम् प्रति अपि मम (ix) कथनीयः

दिनाङ्कः:

भवतः पुत्रः

(x)

मञ्जूषा नमोनमः, प्रतिशतं, अधिकम्, नवनवतिः, चरणस्पर्शः, अहं, भवान्,
अभ्यासेन, परिणामः, सुदीपः।

18. सखीं प्रति लिखितम् अधःपत्रं मञ्जूषाप्रदत्तशब्दैः पूरयित्वा पुनः लिखत।

(सखी को लिए गए निम्नलिखित पत्र को मञ्जूषा में दिए गए शब्दों की
सहायता से पूर्ण कर पुनः लिखिए।) **CBSE 2016**

शिमलानगरात्

प्रिये शकुन्तले।

सप्रेम (i)

अद्यैव तव पत्रं प्राप्तम्। तव अर्धवार्षिकीपरीक्षा (ii)। त्वं

च परीक्षापरिणामं (iii)। अत्रान्तेर, त्वे (iv)

आगच्छ। अत्र शैत्यं प्रवृद्धम्। (v) प्रारम्भे हिमपातः (vi)

.....। यदा हिमपातो भवति, तदा वृक्षाः वनस्पतयः, राजमार्गाः

श्वेतवर्णवस्त्रैः आच्छादिताः इव (vii) शोभन्ते। देशस्य

विभिन्नभागेभ्यः (viii) एतद् द्रष्टुम् अत्र आगच्छन्ति। मम

गृहे सर्वे (ix) वीक्ष्य प्रसन्नाः भविष्यन्ति। आशासे त्वं नूनम् आगमिष्यसि। गृहे सर्वेभ्यः मम प्रणामाञ्जलयः (x) ।

दिनाङ्कः.....

तवः अभिन्नहृदयाः

प्रियवंदा

मञ्जूषा निवेदनीयाः, पर्यटकाः, त्वाम्, नमो-नमः, सम्पन्ना, अतीव, प्रतीक्षसे, सम्भाव्यते, शिमलानगरम्, आगामिमामस्य।

- 19. भवान् राहुलः। मातुः स्वास्थ्यं ज्ञातुं भगिनीं सुनीतां प्रति लिखितेऽस्मिन् पत्रे मञ्जूषातः उचितपदानि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पत्रं लिखतु।**
(आप राहुल हैं। माता के स्वास्थ्य को जानने के लिए बहन सुनीता को लिखे गए इस पत्र में मञ्जूषा से उचित शब्द चुनकर रिक्त स्थानों को पूर्ण करके पत्र लिखिए।)

छात्रावासतः

शिमलानगरातः

प्रिय (i).....

सस्नेहं नमस्ते

पत्रेण (ii)..... यत् माता (iii)..... अस्ति। अहम् अतीव

(iv)..... अस्मि परम् परीक्षा कारणात् गृहम् (v).....

सक्षमः न अस्मि। भवती यथासमयम् (vi)..... औषधिम् यच्छतु।

भगवत्कृपया सा (vii)..... एव स्वस्था भविष्यति।

(viii)..... शीघ्रं प्रेषयतु सर्वेभ्यो (ix)..... ।

दिनाङ्कः.....

तवः भ्राता

(x).....

मञ्जूषा ज्ञातम्, तस्यै, शीघ्रम्, पत्रोत्तरम्, आगन्तुम्, ज्वरपीडिता, चिन्तितः, राहुलः, नमोनमः, सुनीते।

- 20. भवान् भ्रातुः उपनयनार्थं मित्रं प्रति पत्रं लिखति। मञ्जूषा सहायतया रिक्तस्थानानि प्रपूर्य पत्रं पुनः लिखतु।**
(आप भाई के उपनयन के लिए मित्र को पत्र लिख रहे हैं। मञ्जूषा की सहायता से रिक्त स्थानों को पूर्ण करके पत्र को फिर से लिखिए।)

(i).....

प्रिय मित्र (ii).....!

सस्नेहं (iii)..... ।

इदानीं (iv)..... निवेदयामि यत् मम भ्रातुः (v)..... कार्यक्रमः

आगामिनि सप्ताहे तिरुचिनगरे (vi)..... । तदानीं मम

(vii)..... अपि तत्र आगमिष्यन्ति। त्वमपि द्वित्रिदिनेभ्यः पूर्वमेव

(viii)..... आगत्य मम साहाय्यं कुरु इति प्रार्थये। तव

(ix)..... मम नमस्कारान् निवेदयतु।

दिनाङ्कः.....

तवः प्रियमित्रम्

(x).....

मञ्जूषा चेन्नैतः, राम, नमस्ते, क ख ग घ, भविष्यति, अहम्, उपनयनस्य, तत्र, बन्धुजनाः, मातृपितृभ्याम्।

- 21. मित्रं प्रति अधोलिखितम् पत्रं मञ्जूषा-प्रदत्तशब्दैः पूरयित्वा पुनः लिखत।**
(मित्र को लिखे गए निम्नलिखित पत्र को मञ्जूषा में दिए गए शब्दों की सहायता से पूर्ण कर पुनः लिखिए।) **CBSE 2017**

गङ्गा-छात्रावासः,

प्रिय मित्र (i)

सस्नेहं नमः

अत्र कुशलं तत्रास्तु। गतसप्ताहे अस्माकं (ii)

संस्कृतसम्भाषण-शिबिरम् (iii) आसीत्। चतुर्दशदिनानि

यावत् वयं संस्कृत-सम्भाषणस्य (iv) अकुर्म। तत्र एकस्याः

लघुनाटिकायाः (v) अपि अभवत्। अहं तु विदूषकस्य (vi)

..... कृतवान्। सर्वे जनाः हसित्वा हसित्वा (vii)

अकुर्वन्। अहम् इदानीं सर्वदा संस्कृतेन एवं (viii)। भवान्

अपि संस्कृतेन सम्भाषणस्य अभ्यासं (ix) । पितरौ (x)

..... मम प्रमाणाञ्जलिं निवेदयतु।

दिनाङ्कः ।

भवतः मित्रम्,

शेषनाथः।

मञ्जूषा अभिनयम्, अभ्यासम्, प्रति, विद्यालये, मञ्चनम्, आयोजितम्,

करतलध्वनिम्, वदामि, रमेश! करोतु।

- 22. भवान् 'गौरव'। भवतः भगिनी उमा सर्वश्रेष्ठप्रचारिकापुरस्कारं प्राप्तवती। तस्याः कृते लिखितं वर्धापनपत्रं पूरयित्वा पुनः लिखतु। सहायतायै मञ्जूषा दत्ता।**

(आप गौरव हैं। आपकी बहन उमा ने सर्वश्रेष्ठ पुरस्कार प्राप्त किया है। उसके लिए लिखे गए बधाई पत्र को मञ्जूषा में दिए शब्दों की सहायता से पूर्ण करके फिर से लिखिए।) **CBSE 2013**

एन् 37, श्यामनगरम्।

मुज्जफरनगरतः

(i).....

प्रिये उमे !

(ii).....नमः।

अत्र सर्वगतं कुशलं तत्रापि (iii) । मया दूरदर्शनात् वार्ता

श्रुत्वा ज्ञातं यत् भवती संस्कृतक्षेत्रे 'सर्वश्रेष्ठप्रचारिका' इति पुरस्कारं

(iv) । मम तु शिरः स्वाभिमानेन (v) अभवत्।

अहं जानामि यत् भवती बाल्यादेव प्रचारकार्ये संलग्ना। इदानीं

ग्रामे-ग्रामे संस्कृतसाहित्यस्य प्रचारं (vi) भवती।

भारतीयसंस्कृतेः रक्षणाय बहुपरिश्रमं (vii) । मम पक्षतः

अनेकशः (viii) । ईश्वरः कृपया भवत्यै (ix)

प्रयच्छेत् (x)भव।

गृहे सर्वेभ्यः मम प्रणामाञ्जलिः निवेदनीयः।

दिनाङ्कः.....

भवत्याः

सद्भावी अग्रजः,

गौरवः।

मञ्जूषा कुर्वन्ति, करोति, अस्तु, वाराणसीतः, लब्धवती, समुन्नतम्, सप्रेम, साधुवादाः, यशस्विनी, बहुशक्तिः।

23. भवान् अनमोलः। मित्राय 'शलभाय' स्वजन्मदिवसविषये लिखिते पत्रे मञ्जूषातः उचितानि पदानि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पत्रं च पुनः लिखतु।

(आप अनमोल हैं। मित्र शलभ को अपने जन्मदिवस के विषय में लिखे गए पत्र में मञ्जूषा से उचित शब्द चुनकर रिक्त स्थानों को पूर्ण करके पत्र को फिर से लिखिए।)

CBSE 2014

(i)

प्रिय मित्र शलभ!

(ii)

यद्यपि (iii) व्यस्ततया भवता मम जन्मदिवसोत्सवस्य आनन्दः न लब्धः तथापि आशासे यत् तस्य वर्णनं पठित्वा (iv) अपि किमपि आनन्दम् अवश्यमेव (v)। केककृन्तनस्य आधुनिकरीतिं विहाय यज्ञकथादिकस्य भारतीय-सरणिम् अवलम्ब्य अयम् (vi) मानितः। पुरोहितमहोदयेन आशीर्वचसा ममोपरि सर्वेषाम् (vii) अक्षतैः शुभकामना (viii)। तत्पश्चात् सर्वैः (ix) कृतम्। विस्तरेण तु अहं (x) एवं बोधयिष्यामि इति।

दिनाङ्कः

भवदीयः मित्रम्

अनमोलः

मञ्जूषा मेरठतः, लप्स्यते, भवान्, सस्नेहं नमः, आगन्तुकानाम्, जलपानम्, मिलित्वा, उत्सवः, प्रदर्पिता, वार्षिक परीक्षायाः।

24. पितरं प्रति लिखितम् अधः पत्रं मञ्जूषापदसहायता पूरयित्वा पुनः लिखत।

CBSE 2020

(पिता को लिखे गए निम्नलिखित पत्र को मञ्जूषा में दिए गए शब्दों की सहायता से पूर्णकर पुनः लिखिए।)

(i)

पूज्याः (ii)

सादरं प्रणामाः।

अत्र कुशलं तत्रास्तु। इदं विज्ञाय भवान् अतिप्रसन्नः भविष्यति यद् गतदिवसे अन्तर्विद्यालयीयभाषणप्रतिस्पर्धायां मया (iii) स्थानं लब्धम्। क्रीडादिवसे (iv) अहमेव प्रथमः आसम्। अस्मिन् वर्षे वार्षिकोत्सवे अहं नाट्याभिनयं (v)। अयं वार्षिकोत्सवः आगामि-सोमवासरे (vi)। विद्यालयस्य पक्षतः ह्य एव (vii) प्रेषितम्। अहमपि (viii) सूचयामि, भवान् अवश्यम् आगच्छतु। मम (ix) भविष्यति।

दिनाङ्कः

भवतः आज्ञाकारी पुत्रः

(x)

मञ्जूषा निमन्त्रणपत्रम्, धावनप्रतियोगितायाम्, पीयूषः, उत्साहवर्धनम्, भवन्तम्, प्रयागराजतः, प्रथमम्, करिष्यामि, पितृमहोदयाः, आयोजयिष्यते।

25. भवान् सोमेशः। भवतः ज्येष्ठा भगिनी रमा जयपुरे छात्रावासे निवसति।

रक्षाबन्धनपर्वणि भवतां विद्यालये संस्कृतदिवसस्य भव्यम् आयोजनम् अस्ति। तदर्थं तां निमन्त्रयितुं लिखिते पत्रे मञ्जूषापदसहाय्येन रिक्तस्थानपूर्तिं कृत्वा पत्रं पुनः लिखतु।

CBSE 2011

(आप सोमेश हैं। आपकी बड़ी बहन रमा जयपुर में छात्रावास में रहती हैं। रक्षाबंधन के पर्व पर आपके विद्यालय में संस्कृत दिवस का भव्य आयोजन है। उसके लिए रमा को निमन्त्रित करने के लिए पत्र में मञ्जूषा के शब्दों की सहायता से पत्र लिखिए।)

115, शालीमार बागः,

दिल्लीतः

पूज्ये (i)

सस्नेहं (ii)

अत्र कुशलं (iii)। मन्ये भवती सर्वथा स्वस्था (iv) च भविष्यति। भवती (v) एव यत् श्रावणमासस्य पूर्णिमायां रक्षाबन्धनपर्वणि अस्माकं विद्यालये (vi) संस्कृतदिवसस्य आयोजनं भवति। अस्मिन् वर्षे (vii) नाटकस्य मञ्चनं भविष्यति। अहं तत्र (viii) अभिनयं करिष्यामि। भवत्याः आगमनेन 'रक्षाबन्धन' इति पर्वणः अपि (ix) भविष्यति, विद्यालये भवत्याः उपस्थित्या मम (x) अपि भविष्यति।

दिनाङ्कः

भवत्याः स्नेहपात्रः

सोमेशः

मञ्जूषा चारुदत्तमिति, चारुदत्तस्य, भगिनि, तत्रास्तु, अभिवादनम्, प्रतिवर्षम्, जानाति, प्रसन्नचित्ता, उत्साहवर्द्धनम्, आयोजनम्।

26. भवान् प्रणवः। स्वमित्रं सौरभं प्रति पशुपक्षिभिः सह क्रूरव्यवहारात् निषेधयितुं लिखितं पत्रं मञ्जूषायां प्रदत्तपदैः पूरयतु।

(आप प्रणव हैं। अपने मित्र सौरभ को पशु-पक्षियों के साथ निर्दयी व्यवहार को रोकने के लिए लिखे गए पत्र को मञ्जूषा में दिए गए शब्दों से पूर्ण कीजिए।)

गाँधी नगरम्, जयपुरतः

प्रियमित्र!

(i)

सस्नेहं नमस्ते,

त्वया लिखितं पत्रम् इदानीमेव मया प्राप्तम्। एतत् (ii) अहम् अतीव प्रसन्नः यत् त्वया वार्षिकक्रीडा समारोहे? शूटिंग (iii) प्रथमस्थानं प्राप्तम्। मम हार्दिकम् (iv) स्वीकरोतु परं सार्धमेव मम एकं (v) अपि अस्ति यत् स्वाभिरुचेः पूरणार्थं वराकस्यः निर्बलेभ्यः पशुपक्षिभ्यः (vi) तु नैव हर्तव्यः। क्षणं विचारय। मित्र ! यत् एतैः पशुपक्षिभिः कः अपराधःकृतः? एते तु सर्वदैव प्रकृतेः (vii) वर्द्धयन्ति। यदि सर्वे एव स्वाभिरुचिं पूरयितुम् एतेषां वधं करिष्यन्ति, तर्हि एते तु (viii) दुर्लभः भविष्यन्ति अतः कृपया मम (ix) अन्यथा न ग्राह्यम् अपितु अस्मिन् विषये चिन्तनीयम्। गृहे सर्वेभ्यः यथायोग्यम् अभिवादनम्।

दिनाङ्कः

तवः अभिन्नमित्रम्

(x)

मञ्जूषा शोभा, प्रकृतौ, सौरभ, कथनम्, प्रतिस्पर्धायाम्, ज्ञात्वा, जीवनाधिकारः, प्रणवः, वर्धापनं, निवेदनम्।

उत्तराणि

1. (i) जयपुरनगरतः
(vi) संरक्षणम्	(ii) नगरनिगमः
(vii) सहायताम्	(iii) अत्र
(viii) समर्थः	(iv) जलाभावस्य
(ix) आभारी	(v) समाधानम्
(x) राजशेखरः
2. (i) श्रीमन्तः
(vi) आगन्तुं	(ii) अवकाशाय
(vii) प्रार्थना	(iii) सविनयं
(viii) दिनत्रयस्य	(iv) दिवसात्
(ix) स्वीकृत्य	(v) अस्वस्थता
(x) योगेशः
3. (i) जयपुरतः
(vi) चौर्यम्	(ii) जगतपुरा
(vii) भयभीताः	(iii) निवेदनम्
(viii) अपराधस्य	(iv) कारणात्
(ix) विश्वासम्	(v) दिवानिशम्
(x) राजेशः सोलंकी
4. (i) प्रधानाचार्यः
(vi) परिवारस्य	(ii) अजयमेरूः
(vii) रुचिः	(iii) सविनयं
(viii) प्रार्थना	(iv) भवतां
(ix) विलोक्य	(v) पठामि
(x) रमणः
5. (i) प्रधानाचार्य
(vi) परिवारेण	(ii) सविनयम्
(vii) पठिष्यामि	(iii) पठामि
(viii) प्रदाय	(iv) स्थानान्तरणम्
(ix) महती	(v) करिष्यति
(x) आज्ञाकारी
6. (i) भरतपुरम्
(vi) पठितुं	(ii) निवेदनमस्ति
(vii) प्रार्थना	(iii) स्थानान्तरणं
(viii) प्रदाय	(iv) गमिष्यामः
(ix) पितुः	(v) गमनं
(x) रमेशः
7. (i) आजमनगरतः
(vi) प्रकाशितानि	(ii) प्रकाशकमहोदयः
(vii) रूप्यकाणि	(iii) पुत्रः
(viii) मूल्यम्	(iv) षष्ठी
(ix) सधन्यवादम्	(v) पुस्तकानि
(x) रजनीशः
8. (i) उदयपुरम्
(vi) रोचते	(ii) निवेद्यते
(vii) क्रीडायाः	(iii) विद्यालये
(viii) विधाय	(iv) व्यवस्था
(ix) श्रीमन्तः	(v) आवश्यकं
(x) अभ्युत्कर्षः
9. (i) जोधपुरम्
(vi) तस्य	(ii) अहं
(vii) प्रार्थना	(iii) दशम्यां
(viii) चरित्र	(iv) स्वकीयं
(ix) प्रदाय	(v) वांछामि
(x) भूपेन्द्रः
10. (i) सेवायाम्
(vi) शक्नोमि	(ii) सविनयं
(vii) प्रार्थना	(iii) ज्येष्ठभ्रातुः
(viii) दिनद्वयस्य	(iv) भविष्यति
(ix) शिष्यः	(v) दिनद्वयं
(x) अभिनवः
11. (i) अहमदाबादतः
(vi) शुल्कस्य	(ii) डाकपाल महोदयः
(vii) धनम्	(iii) महाराष्ट्र
(viii) रूप्यकाणि	(iv) दशसहस्रम्
(ix) आभारी	(v) प्रक्रिया
(x) राजकुमारः मिश्र
12. (i) नमस्ते
(vi) राजपथम्	(ii) गणतन्त्र दिवस समारोहस्य
(vii) लोकनृत्यानि	(iii) गृहीतः
(viii) मम	(iv) लोकनृत्यस्य
(ix) पितरौ	(v) प्रमुखसञ्चालकः
(x) मित्रम्
13. (i) निकिते!
(vi) व्यवस्था	(ii) आसम्
(vii) वाटिकायाम्	(iii) चतुर्षु
(viii) विद्यालयाः	(iv) वितीर्णवान्
(ix) विकासः	(v) निरक्षरबालकानाम्
(x) रुचिका
14. (i) शुभाशिषः
(vi) मार्जनीयाः	(ii) अमूल्यम्
(vii) निर्मलाः	(iii) पालनीयाः
(viii) फलानि	(iv) पूर्वम्
(ix) कर्तव्यम्	(v) दुग्धं
(x) प्रहरे
15. (i) पितृमहोदयाः
(vi) भवन्तम्	(ii) कुशलं
(vii) सह	(iii) अतिप्रसन्नः
(viii) उत्साहवर्धनम्	(iv) उत्तीर्णः
(ix) प्रणामाञ्जलिः	(v) सम्मान समारोहः
(x) स्नेहपात्रम्
16. (i) श्रीनगरतः
(vi) पुस्तकं	(ii) वन्दनानि
(vii) पश्चात्	(iii) अभवत्
(viii) आगत्य	(iv) कुशलिनी
(ix) सूचयतु	(v) स्वास्थ्यविषये
(x) भवदीया
17. (i) नमोनमः
(vi) अधिकम्	(ii) परिणामः
(vii) अहं	(iii) प्रतिशतं
(viii) नवनवतिः	(iv) भवान्
(ix) चरणस्पर्शः	(v) अभ्यासेन
(x) सुदीपः
18. (i) नमोनमः
(vi) सम्भाव्यते	(ii) सम्पन्ना
(vii) अतीव	(iii) प्रतीक्षसे
(viii) पर्यटकाः	(iv) शिमलानगरम्
(ix) त्वाम्	(v) आगामिमासस्य
(x) निवेदनीयाः
19. (i) सुनीते
(vi) तस्यै	(ii) ज्ञातम्
(vii) शीघ्रम्	(iii) ज्वरपीडिता
(viii) पत्रोत्तरम्	(iv) चिन्तितः
(ix) नमोनमः	(v) आगन्तुम्
(x) राहुलः

20. (i) चेन्नैतः (vi) भविष्यति	(ii) राम (vii) बन्धुजनाः	(iii) नमस्ते (viii) तत्र	(iv) अहम् (ix) मातृपितृभ्याम्	(v) उपनयनस्य (x) क ख ग घ
21. (i) रमेश! (vi) अभियनम्	(ii) विद्यालये (vii) करतलध्वनिम्	(iii) आयोजितम् (viii) वदामि	(iv) अभ्यासम् (ix) करोतु	(v) मञ्चनम् (x) प्रति
22. (i) वाराणसीतः (vi) कुर्वन्ति	(ii) सप्रेम (vii) करोति	(iii) अस्तु (viii) साधुवादाः	(iv) लब्धवती (ix) बहुशक्तिं	(v) समुन्नतम् (x) यशस्विनी
23. (i) मेरठतः (vi) उत्सवः	(ii) सस्नेहं नमः (vii) आगन्तुकानाम्	(iii) वार्षिक परीक्षायाः (viii) प्रदार्पिता	(iv) भवान् (ix) जलपानम्	(v) लप्स्यते (x) मिलित्वा
24. (i) प्रयागराजतः (vi) आयोजयिष्यते	(ii) पितृमहोदयाः (vii) निमन्त्रणपत्रम्	(iii) प्रथमम् (viii) भवन्तम्	(iv) धावनप्रतियोगितायाम् (ix) उत्साहवर्धनम्	(v) करिष्यामि (x) पीयूषः
25. (i) भगिनि (vi) प्रतिवर्षम्	(ii) अभिवादनम् (vii) चारुदत्तमिति	(iii) तत्रास्तु (viii) चारुदत्तस्य	(iv) प्रसन्नचित्ता (ix) आयोजनम्	(v) जानाति (x) उत्साहवर्द्धनम्
26. (i) सौरभ! (vi) जीवनाधिकारः	(ii) ज्ञात्वा (vii) शोभाम्	(iii) प्रतिस्पर्धायाम् (viii) प्रकृतौ	(iv) वर्धापनं (ix) कथनम्	(v) निवेदनम् (x) प्रणवः